

МИТНА ТА ПОДАТКОВА СКЛАДОВІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Стаття торкається питання проблеми забезпечення митної та податкової складових економічної безпеки держави в контексті формування митної та податкової політики за сучасних умов. Значна увага в статті приділяється поняттю забезпечення митної безпеки та оптимізації податкової політики. Проаналізовано сучасний стан податкової політики та виявлені основні загрози, що перешкоджають реалізації ефективної зовнішньоекономічної політики та запропоновані можливі шляхи їх запобігання.

Статья затрагивает вопросы проблемы обеспечения таможенной и налоговой составляющих экономической безопасности государства в контексте формирования таможенной и налоговой политики в современных условиях. Значительное внимание в статье уделяется понятию обеспечения таможенной безопасности и оптимизации налоговой политики. Проанализировано современное состояние налоговой политики и выявлены основные угрозы, препятствующие реализации эффективной внешнеэкономической политики и предложены возможные пути их претотвращения.

The article deals with the problems of customs and tax components of economic security in the context of customs and tax policy under modern conditions. Considerable attention is paid to the notion of customs security and optimize the taxation policy. The current state of tax policy is analysed and identified the main threats affecting the implementation of effective foreign policy and suggest the possible ways to prevent them.

Ключові слова: економічна безпека, загроза, митна складова, податкова політика, податкова складова, податкова система.

За останні роки в Україні здійснені суттєві кроки в напрямі формування ефективної податкової політики та механізму її реалізації.

Практикою доведено, що помилки в недостатньому науковому обґрунтуванні та недооцінка наслідків негативних процесів, що відбувалися в економіці, призвели до неефективної податкової політики. Податкова та митна безпеки, як складові економічної безпеки держави, продовжують залишатися під загрозою, внаслідок нестабільної фінансової ситуації в країні, панування тіньової економіки, проблем реформування податкового законодавства.

Сучасними дослідженнями в сфері забезпечення економічної безпеки, зокрема її складових, займаються такі науковці: С.П.Коляда, В.І.Мунтіян, П.В.Пашко та інші.

У статті приділяється значна увага проблемі ролі митної та податкової складових в контексті забезпечення економічної безпеки держави.

Метою статті є визначення ролі митної та податкової безпеки в забезпеченні економічної безпеки держави, виявлення основних загроз, що перешкоджають реалізації ефективної зовнішньоекономічної політики та запропонувати можливі шляхи їх запобігання.

Слід відмітити, що спектр поглядів на поняття «економічна безпека» є вкрай широким: якісно певний стан економіки країни, який з погляду суспільства бажано зберегти, або розвинути в прогресуючих масштабах»[8, с.64]; спроможність і готовність економіки забезпечити гідні умови життя і розвитку особистості; забезпечити соціально-економічну і військово-політичну

стабільність суспільства і держави, протистояти впливу внутрішніх і зовнішніх загроз» [9, с.17]; найважливіша якісна характеристика економічної системи, визначальна її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства, а також послідовна реалізація національно – державних інтересів країни» [7, с.25-44].

Виходячи з розглянутих теоретичних положень, можна стверджувати, що суть економічної безпеки полягає в забезпеченні економічного розвитку країни з метою задоволення соціальних та економічних потреб громадян України при оптимальних витратах праці та природоохоронному використанні сировинних ресурсів та навколишнього середовища. Виходячи із того, що саме зараз забезпечення економічної безпеки в Україні набуває першочергового значення, вважаємо за доцільне дати чітке визначення поняттю економічної безпеки держави в сучасних умовах.

Ми вважаємо, що економічна безпека держави – це складна багатофакторна категорія, яка визначає рівень захищеності країни в політичному та економічному просторі, виступає балансом між резервом та нестачею економічно обґрунтованих дій та подій в суспільстві.

Питання визначення складових економічної безпеки української держави набуває надзвичайного значення, оскільки змінюється структура економічної системи, через що комплекс заходів економічної безпеки повинен адекватно реагувати на ці зміни. В.І.Мунтіян вважає, що критерії економічної безпеки диктують вибір певних показників економічної безпеки об'єкта дослідження, що будуть описувати і характеризувати еволюцію відтворення ринку, рівень його кількісних і якісних параметрів у системі світової статистики [2, с.37].

Ми вважаємо, що у якості найбільш важливих та вагомих складових економічної безпеки держави доцільно розглянути податкову та митну(зовнішньоекономічну).

В умовах посилення інтеграційних процесів у світовій економіці, поглиблення міжнародного поділу праці, входження України в міжнародний товарний обмін, внутрішній стан економіки стає все більш залежним від зовнішньоекономічної діяльності. Саме через це зовнішньоекономічна складова економічної безпеки набуває такого великого значення.

Зовнішньоекономічна безпека та митна безпека – це поняття, які мають взаємний перетин, але взаємно не поглинаються. З одного боку, митна безпека впливає із зовнішньоекономічної безпеки та є її складовою, з іншого – митна безпека, яка забезпечується справлянням митної справи, перебуває в стику силових і несилових складових національної безпеки і може бути виділена в окреме поняття [1, с.97; 5, с.34].

Концептуальні засади побудови системи управління забезпечення митної безпеки базуються на накопиченій культурно-господарській спадщині та досвіді функціонування митних систем світу. Вона повинна функціонувати як

цілісна, динамічна система, як складова економіки країни. Разом з тим, така модель забезпечення митної безпеки може бути реалістичною і довговічною, якщо буде побудована з урахуванням взаємозв'язку минулого, сучасного і майбутнього у конкретних національних формах функціонування, а також з урахуванням світового митно-організаційного досвіду [6, с.182-183].

Під забезпеченням митної безпеки слід розуміти упровадження в митній справі сукупності засобів, здатних протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам та викликам у сфері митних економічних відносин. У цьому контексті поняття «забезпечення митної безпеки» слід розглядати як здатність управлінських рішень в рамках створеної системи захисту економічних інтересів держави, протидіяти можливим небезпекам у митній галузі [4, с.8-13].

В цілому, можна визначити головну мету забезпечення митної безпеки – це досягнення необхідного рівня надійності та ефективності митної системи. Досягнення усталеної та передбаченої роботи митної служби, достатнього рівня сприяння зовнішньоекономічній діяльності в нестабільних зовнішніх і внутрішніх умовах, забезпечення зниження ризиків, а також виявлення та нейтралізації ризик-чинників, які безпосередньо впливають на стан реалізації митної справи й опосередковано – на її зовнішньоекономічну діяльність та ефективність [5, с.34].

Отже, митна складова відіграє одну з ключових ролей в процесі забезпечення економічної безпеки держави в цілому та фінансової безпеки зокрема, оскільки спрямована на захист національних економічних інтересів в зовнішньоекономічній та фінансовій сфері одночасно.

Разом з тим, останнім часом зростає роль та вплив митної системи на стан національної економіки. В економічній сфері під цим розуміється: контроль за експортно-імпортними операціями, спрямований на підтримку важливих для України пріоритетів та захист вітчизняного виробника боротьби з протиправною (тіньовою) економічною діяльністю, протидія неконтрольованому впливу національних матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів. Всі ці завдання повинні вирішуватись, насамперед, засобами митного контролю, тарифного та нетарифного митного регулювання. Через це, формування і проведення відповідної економічної політики в системі забезпечення митної безпеки і впровадження механізмів блокування та усунення факторів, що підривають усталеність митної системи, є актуальною проблемою державної політики в галузі митної справи.

Ми вважаємо, що найбільш ваговою та впливовою складовою економічної безпеки держави є саме митна складова, яка пов'язана з переміщенням товарів через митний кордон України, справлянням митних платежів і зборів при здійсненні зовнішньоекономічних операцій.

Важливо підкреслити, що теоретичний зміст критерію безпекоспроможності митних органів полягає у множині показників – параметрів, які оцінюють

митну безпеку і визначають у сукупності повноту організаційно-економічного та інформаційного забезпечення. Не викликає сумніву, що в сукупності таких показників найважливішу роль для митної системи відіграють рівень результативності у порівнянні із витратами її роботи та їх структурою. При цьому, під митною ефективністю мається на увазі ступінь досягнення митною системою мети, яка характеризує її якість або здатність системи виконувати задані функції найбільш економічним шляхом [6, с.182-183].

На нашу думку, одним з фундаментальних чинників економічної безпеки в контексті запобігання зовнішньоекономічних загроз становить податкова складова, оскільки вона забезпечує фінансовими ресурсами практично всі інші складові економічної безпеки: фінансову, кадрову, соціальну, екологічну, правову тощо. Податки, як відомо, є головним джерелом фінансових ресурсів, що централізовані державою для задоволення суспільно необхідних і законодавчо встановлених потреб, тобто для забезпечення життєдіяльності суспільства. Подібні тенденції характерні всім країнам світу.

Ми вважаємо, що на сьогодні проблематика податкових реформувань є однією з найактуальніших у вітчизняній економічній науці, проте на цьому фоні дещо за межами залишається їх розгляд як інструменту забезпечення економічної безпеки.

Разом з тим, значення податкової складової в сучасному світі настільки велике, що зміст завдань, які стоять перед податковою політикою, без розгляду їх з позицій взаємозв'язку та взаємовпливу з економічною безпекою здатне призвести до втрати послідовності та ефективності податкової стратегії.

Як відомо, сьогодні існують всі підстави говорити про багаторівневу систему податкової безпеки на рівні держави, окремих регіонів, підприємств. Це означає, що з податковою системою пов'язані інтереси не тільки суспільства і держави, але й усіх громадян, окремих спільнот, груп населення. Таким чином, податки і податкова система об'єктивно включені в систему економічної безпеки, і це можна обґрунтувати з декількох позицій. По-перше, податки і податкова система виступають як ресурсний фактор, що перебуває в руках держави; по-друге, вони є інструментом впливу на економічні і соціальні процеси. По-третє, як фактор зворотної залежності функціонування держави від платників податків, адже порушення податкової безпеки зможе стати реальною загрозою ефективному державному устрою. При цьому, якщо підійти до податкової безпеки як складного явища, то вирішального значення набуває її системність, що дає можливість виявити органічну єдність усіх перерахованих аспектів. Послідовність чітко поставлених цілей та їх дійове раціональне виконання і складають цю сукупну системність.

Стосовно деяких факторів, що донедавна становили найбільшу загрозу економічній безпеці держави в контексті податкової політики, то до таких належать: несплата податків внаслідок загальної фінансової кризи у реальному секторі економіки; криза платежів і стагнація виробництва;

ухилення від податків і приховування доходів.

Подібні процеси і їх наслідки підривали основи економічних реформ, провокували соціальне незадоволення і в кінцевому випадку були здатні стати реальною загрозою державному устрою. Тому, що стосується податкових процесів, не лише в межах мікро- та макропрагматичного підходу, але й з позиції їхнього впливу на економічну безпеку, як інструменту реалізації стратегічних завдань і цілей, то сьогодні важливо було б більше звернути на них увагу. При цьому, виходячи з викладеного, а також з робіт сучасних дослідників податкової проблематики, слід зазначити декілька аспектів забезпечення податкової безпеки держави: методологічний, організаційний, контрольний і правовий.

Визнаючи певну умовність такого поділу, оскільки всі перераховані аспекти є взаємопов'язаними та взаємозалежними, їх виокремлення становить важливу передумову системного підходу до вирішення означеної проблематики.

Методологічний аспект обумовлює захист податкової системи шляхом удосконалення теоретико-методичної бази, використання науково обґрунтованих підходів до визначення податкової політики як вирішальної передумови раціоналізації цієї системи.

Організаційний аспект обумовлює захист податкової системи шляхом створення необхідних умов (інституційних, кадрових тощо) для її розвитку і безперешкодного функціонування.

Контрольний аспект обумовлює захист податкової системи шляхом упередження, виявлення та усунення деструктивних факторів (факторів ризику) у сфері оподаткування, дестабілізації податкової системи, нарощування загроз податковій безпеці.

Правовий аспект обумовлює захист податкової системи шляхом розробки системи нормативно-правових заходів, спрямованих на її оптимальне функціонування. Разом з тим, одним з факторів, що гарантують податкову безпеку країни, є розробка і реалізація ефективної податкової політики як головної складової фінансової політики.

За останні роки в Україні здійснені суттєві кроки в напрямі створення ефективної податкової політики та податкової системи, що її реалізує. Практикою доведено, що помилки в недостатньому науковому обґрунтуванні та недооцінка наслідків негативних процесів, що відбувалися в економіці, спрямовували податкову політику на невдачі. В цій ситуації особливої уваги потребує прогноз динаміки економічного потенціалу країни, досягнення необхідної адекватності між реальними показниками економічної результативності та обсягами податкових надходжень.

На нашу думку, передбачливість податкової політики – вирішальний фактор економічної безпеки. У податковій політиці акцент важливо перенести на збільшення податкових надходжень, при чому не за рахунок зростання податкового навантаження, а за рахунок наполегливого здійснення заходів з

легалізації приватнопідприємницької активності, а розробка і реалізація ефективної податкової політики мають стати запорукою податкової безпеки.

Щодо основних принципів, на яких повинна засновуватися раціональна податкова політика, то до них слід віднести: рівні податки на рівновеликий об'єкт оподаткування (прибуток, дохід, майно тощо); уніфікація порядку стягнення податків незалежно від форм власності, виду діяльності та джерела доходів; виключення подвійного оподаткування; раціональне співвідношення загальноприйнятого і пільгового оподаткування; соціальна справедливість при розподілі податкового тягаря між різними категоріями і групами платників податків; встановлення податків з урахуванням економічної доцільності; стабільність і довготривалість податкових ставок.

На жаль, небезпідставними і сьогодні є висловлювання про те, що податкова безпека держави продовжує залишатися під загрозою внаслідок існування значних обсягів тіньової економіки. Пошук і локалізація існуючих каналів ухилення від оподаткування, посилення контролю податкових органів за правильністю дотримання податкового законодавства є важливими чинниками зміцнення податкової безпеки. Водночас лише впровадження системи економічних, організаційних, та правових заходів та їх послідовність здатні забезпечити ефективну протидію подальшій тінізації економіки.

Ми вважаємо, що розробка і вдосконалення податкового законодавства сприятимуть виявленню та ліквідації податкових правопорушень, наявність яких неминуче ослаблює податкову безпеку держави.

Таким чином, аргументуючи свою позицію цим дослідженням, слід відмітити, що основні загрози для податкової безпеки виникають саме через порушення умов оптимального функціонування податкової системи, скорочення податкового потенціалу та приховування платниками податків обсягів податкових платежів. Забезпечення податкової безпеки повинно досягатись шляхом усунення таких порушень, у тому числі й силами спеціалізованих державних структур. У цьому контексті податкова служба формує й економічну безпеку держави. За таких умов дедалі більш очевидним стає важливість забезпечення послідовності та ефективності модернізації податкової служби як вирішальної складової загальної податкової стратегії. Однозначно принциповою є потреба адекватності модернізації податкової служби як тим основним завданням і повноваженням, що стоять перед державною податковою службою та податковою політикою, так і загальним соціально-економічним цілям розвитку українського суспільства, серед яких особливе місце належить питанням економічної безпеки.

Економічна безпека країни являє собою поєднання економічної безпеки держави і безпеки виключно окремих економічних суб'єктів, якими є юридичні та фізичні особи. Треба установити чіткий збалансований зв'язок між ними для того, щоб досягти вирішення проблеми забезпечення економічної безпеки держави в цілому.

Загальновідомо, що критерії економічної безпеки – це показники (індикатори) оцінки стану економіки з точки зору ключових процесів, які відображають суть економічної безпеки. Найголовнішим вважається рівень економічної незалежності, не тільки суто в політичному сенсі, а й в плані незалежності держави, яка спроможна здійснювати контроль над ресурсами за умови досягнення високого і ефективного рівня виробництва, що дасть змогу забезпечити її конкурентоспроможність і участь у міжнародній торгівлі. Також слід зазначити, що вагоме значення має здатність до саморозвитку і самовідтворення країни. Про це буде свідчити незалежність від іноземних партнерів, спроможність держави самостійно реалізовувати життєво важливі національні інтереси в економічній сфері, мається на увазі, намагаться здійснювати постійну модернізацію виробництва, вести ефективну інвестиційну та інноваційну політику, створювати сприятливі умови для ведення бізнесу, вести ефективну підприємницьку діяльність, вводити ефективні заходи боротьби з тіньовою економікою.

Виходячи зі сказаного можна дійти висновку, що загальна критеріальна оцінка рівня економічної безпеки держави передбачає, передусім, всебічну оцінку таких чинників, як: незалежність, суверенітет, конкурентоздатність економіки та окремих її галузей, соціально-політична стабільність, ресурсний потенціал.

Для забезпечення економічної безпеки принципово важливе значення має визначення та активний державно-управлінський вплив на так звані критичні значення показників(індикаторів), тобто ті, перевищення яких створює реальну загрозу нормальному функціонуванню економіки[3].

На нашу думку, митна та податкова складові є як невід'ємними складовими, так і індикаторами для стану та рівня забезпеченості економічної безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Коляда С.П. Державна митна служба як суб'єкт забезпечення економічної безпеки України / С.П.Коляда // Стратегічні пріоритети. – 2007. – №3(4). – С.97.
2. Мунтіян В.І. Економічна безпека України: монографія / В.І.Мунтіян. – К.: КВІЦ. –1999. – С.37.
3. Осіпчук С. Економічна безпека держави та критерії її оцінювання / С.Осіпчук // Вісник Національної Академії державного управління при президентові України. – 2008. – №1. – С.64.
4. Пашко П.В. Методолічні проблеми регулювання митної безпеки / П.В.Пашко. – Матеріали конференції. – 2008. – С.8-13.
5. Пашко П.В. Митна безпека: монографія / П.В.Пашко. – Одеса, 2009. – С.34.
6. Пашко П.В. Передумови та принципи побудови системи управління забезпечення митної безпеки України / П.В.Пашко // Регіональна економіка. – 2009. – №2. – С.182-183.
7. Бухвальд Э., Словацкая Н., Лазаренко С. Макроаспекты экономической безопасности: факторы, критерии и показатели // Вопросы экономики. – 1994. – №12. – С.25-44.
8. Концепция экономической безопасности Российской Федерации. Основные положения. Экономическая академия при Минэкономике РФ. – М., 1994. – С.64.
9. Основные положения государственной стратегии в области обеспечения экономической безопасности Российской Федерации. – М., 1994. – С.17.